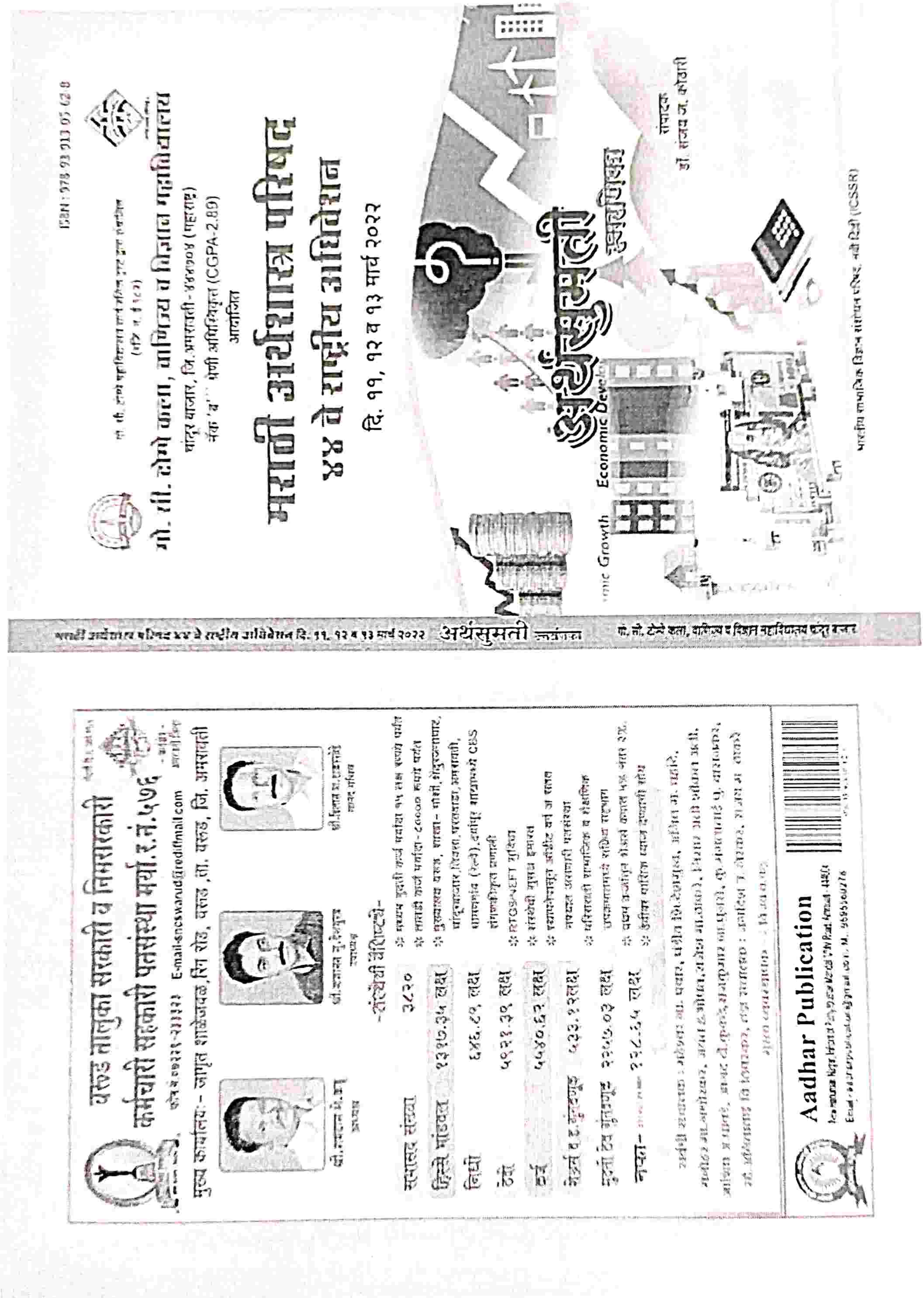
मराठी अर्थशास्त्र परिषद
४४ वे राष्ट्रीय अधिवेशन
दि. ११, १२ व १३ मार्च २०२२
अर्थसुमती
Aadhar Publication

 ISBN 978-93-913-05-62-8

१६	अभिजीत बॅनर्जीयांच्या विचारांची प्रासंगिकता	प्रा.डॉ. जीवन भानुदासराव सोळंके प्रा.डॉ. मारोती विरभद्र तेगमपूरे	७६
१६	अभिजित बॅनर्जीच्या विचारांव्दारे गरीबी निर्मूलन समजून घेणे	प्रा.डॉ. अजय (गेणू) दरेकर	७८
१८	नोबेल पारितोषिक प्राप्त अभिजित बॅनर्जीयांचे आर्थिक विचार व योगदान	डॉ. राजू घनश्याम श्रीरामे	८९
१९	अभिजीत बॅनर्जीयांचे आर्थिक विचारात योगदान	डॉ. महेन्द्र गावंडे	९९
२०	नोबेल पुरस्कार प्राप्त अर्थतज्ञ प्रो. अभिजीत बॅनर्जीयांचे गरीबी विषयी विचार	प्रा.डॉ. सुभाष रामचंद्र गुर्जर	१०५
	२) भारतातील वर्तमान दशकातील आर्थिक स्थित्यंतरे		
२१	भारतीय अर्थव्यवस्थेतील वर्तमान दशकात झालेले आर्थिक बदल	डॉ. शिवाजी कारभारी ढगे	१०९
२२	भरतातील वर्तमान दशकातील आर्थिक स्थित्यंतरे नोटबंदीचे भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम	डॉ. दिलीप पांडुरंग महाजन डॉ. राजेंद्र रामराव गव्हाळे	११५
२३	बदलत्या भारताची आवश्यकता : नीती आयोग	डॉ. विठ्ठल घिनमिने	१२१
२४	भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरील स्थित्यंतरे आणि आर्थिक विकासाच्या बदलत्या दिशा....	डॉ. विनोद आत्माराम नन्नवरे	१२८
२५	भारतातील वर्तमान दशकातील आर्थिक स्थित्यंतरे	प्राचार्य डॉ. आर. जी. टाले	१३३
२६	भारतातील कृषी क्षेत्रावर कोविड-१९ चा प्रभाव आणि धोरणनिश्चित	डॉ. राहुल शं. म्हेपरे	१३९
२७	भारतीय अर्थव्यवस्थेतील नवीन आर्थिक बदलांची दशा आणि दिशा....	प्रा.डॉ. मनोजकुमार ज्योतिराम गायकवाड	१४४
२८	भारतातील वर्तमान दशक (२०१०-२०२०) व आर्थिक स्थिस्यंतरे : एक दृष्टीक्षेप	प्रा. डॉ. रवींद्र बापुराव शेंडे	१५२
२९	भारतीय आर्थिक अस्थैर्याचे वर्तमान दशक	प्रा. डॉ. गजानन गं. भारती	१५८
३०	भारतातील कोरोना संकटाचा गरीबी, उत्पन्न विषमता आणि रोजगारावर होणारा परिणाम	डॉ. एम. के. नन्नावरे	१६५
३१	वर्तमान दशकातील भारताच्या लोकसंख्येतील स्थित्यंतरे	डॉ. विष्णू एकनाथ गुमटकर	१७१

Principal
Saibaba Lok Prabodhan
College, Wadner

 ISBN 978-93-913-05-62-8

बदलत्या भारताची आवश्यकता: नीती आयोग

डॉ. विठ्ठल घिनमिने
सहाय्यक प्राध्यापक अर्थशास्त्र
श्री. साईबाबा लोक प्रबोधन कला महाविद्यालय
वडनेर ता. हिंगणघाट जि. वर्धा
आजीव सभासद क्रमांक १५१९
मो. नं. ९६८९६४२४४९
Email – vghinmine1980@gmail.com

प्रस्तावना :

भारताचा आर्थिक इतिहास वास्तवात नियोजनाचा आहे भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर नियोजन आयोगाने पंचवार्षिक योजनांच्या माध्यमातून भारताच्या सर्वागीण विकासामध्ये महत्वपुर्ण भुमिका पार पाडली आहे. सन १९५१ ते २०१५ या ६५ वर्षाच्या कालावधीत भारतात सर्व क्षेत्रामध्ये अनेक कांतीकारी परिवर्तन झाली. यामध्ये लोकसंख्येत झपाटयाने झालेली वाढ, कृषी क्षेत्र, सेवा क्षेत्र यांची झालेली प्रगती, औद्यौगिक क्षेत्राचा झालेला विकास आणि विस्तार राज्याच्या नवीन विकासात्मक गरजा, विकास प्रक्रियेत राज्याची अधोरेखीत झालेली भुमिका, भारताने १९९१ पासून स्विकारलेले उदारिकरण, खाजंगीकरण व जागतिकीकरणाचे धोरण जगातील बदललेली राजकीय व आर्थिक समिकरणे या पार्श्वभुमिवर एक नवीन सर्वसमावेशक आयोग पुर्नस्थार्पित करण्याची गरज वर्तमान सरकारला वाटू लागली.

भारतात मे २०१४ पासून माननीय श्री नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात एक मजबुत आणि थिर सरकार अस्तीत्वात आले. या नवीन सरकारने अनेक क्षेत्रामध्ये नवीन ऊर्जा आणि उत्साहाचे वातावरण निर्माण करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. देशाचा सर्व समावेशक व गतिमान विकास करण्याच्या उद्‌देशाने संघीय ढाच्याला पुनपरिभाषीत करून राज्याचे अधिक सक्षमीकरण करण्यात आणि राज्याच्या आर्थिक परिघ वाढविल्यावर भर देण्याचे ठरविण्यात आले. या धोरणाअंतर्गत भारत सरकारने मागील ६५ वर्षापासून कार्यरत असलेल्या नियोजन आयोगाला भंग करून त्यांच्या ऐवजी नीती आयोगाची स्थापना १ जानेवारी २०१५ ला करण्यात आली. या नीती या शब्दाचा अर्थ आहे. छंजपवदंस प्देजपजनजतम वित ज्तंदेवितउपदह प्दकपं म्हणजे छप्ज्प् असे नामकरण करण्यात आले. हा नीती आयोग धोरण ठरविण्याबाबतचे एक 'विचार संघटन' आहे हा आयोग राज्य सरकारला युक्तिगत आणि तांत्रिक सल्ला देण्याचे कार्य करेल याशिवाय राज्य नीती आयोगाच्या निर्णयामध्ये भागीदार हा राहील म्हणजेच भारत सरकार नीती आयोगाच्या मदतीने भारताच्या विकास एजेंडाला रूपांतरीत करून विकासाच्या प्रक्रियेत राज्याच्या भुमिकेला महत्वपुर्ण स्थान देण्यात आले.

प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये वर्तमानकाळात नीती आयोगाची आवश्यकता नीती आयोग स्थापनेमागील उद्‌देश, नीती आयोगाची आवश्यकता आणि भविष्यात नीती आयोगाची व्यूहरचना आणि उद्दिष्टे या तीन बाबीवर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

नीती आयोगाची आवश्यकता :

वर्तमान भारत सरकारने स्पष्टपणे नमुद केलेले आहेत की नियोजन आयोगाने भारताच्या सर्वांगिन विकासात महत्वपुर्ण भुमिका पार पाडलेली आहे. परंतु वर्तमान काळात भारतात अनेक

Principal
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner

SJIF Impact Factor - 5.54

E- ISSN 2582-5429

AKSHARA

Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

April 2022 Special Issue 05 Volume II

English Language Teaching and Learning in the Present Context : Issues, Practices and Challenges

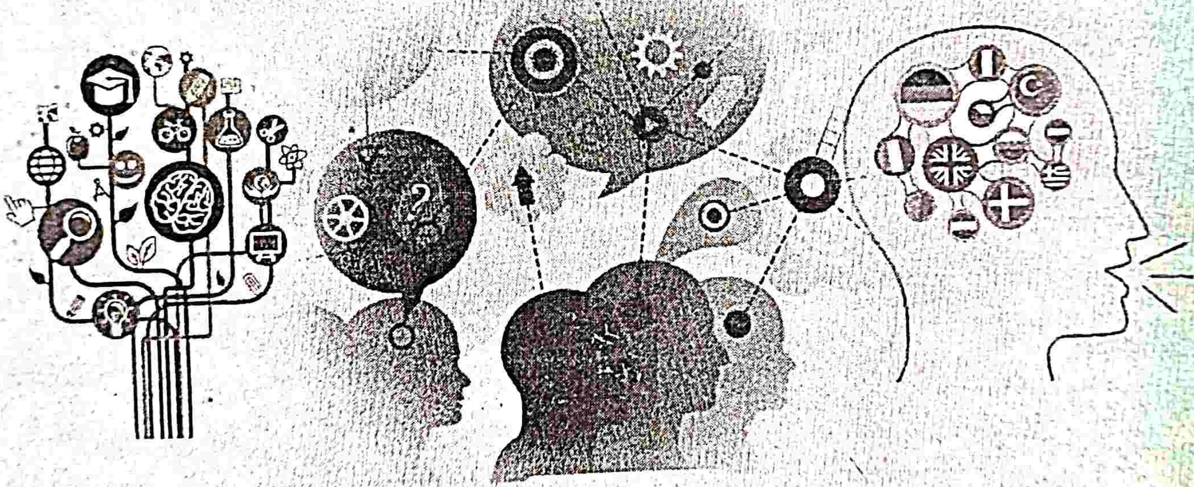

Guest Editors

Mr. Sanganand Badge
Asst. Professor, Dept. of English
R M G Arts Commerce and
Science College Saoli

Dr. A Chandramouly
Principal
R M G Arts Commerce and
Science College Saoli

Chief Editor : Dr. Girish S. Koli, AMRJ
For Details Visit To - www.aimrj.com

Akshara Publication

E- ISSN 2582-5429
AMRJ
Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
April 2022 Special Issue 05 Volume II SJIF Impact- 5.54

Index

Sr.No.	Title of the Research Paper	Name of the Author	Page. No.
1	New Methods and Approaches of the Teaching English in Present Scenario	Dr. Amol C. Indurkar	05
2	English Language Teaching: Reviewing Objectives and Approaches in Post- modern Period	Amol J. Kutemate Dr. Akshay V. Dhote	10
3	Acquisition of English and the Rural Students: Problems and Solutions	Ashutosh Manohar Popate	14
4	Digital Language Laboratory: A Highway to Enhancement of Language and Communication Skills	Dr. Avinash L. Pandhare	18
5	Different Teaching Methods of Language and Its Importance	Dr. Bhagyashree S Gawate	21
6	Learner Centred Methods of English Language Learning	Miss. Varsha D. Chudhari Dr. Nikita U. Mishra	24
7	Effective Communication Skills in English: a Vital Cog in the Wheel of Success	Dr Nilesh S. Dhekre	29
8	Pivotal Role of English in Today's E-Commerce Business	Dr. Dipak C. Dharne	34
9	Present Scenario in English Language Teaching and Learning Process for Tribal Students	Dipak Shivdas Wakde	37
10	English Language Teaching and Learning: E-Mode During Covid-19 and Challenges in India	Dr A. Chandramouly	41
11	Importance and Essence of English Language	Dr. Ganesh J. Gaikwad Dr.Ganpat S. Aglave	46
12	'Problems of Teaching English in Rural'	Dr Meenakshi Ajay Jumle	49
13	Use of Direct Method in Language Teaching & Learning	Dr. Nitesh N. Telhande	53
14	How to Learn English for Communication and Its Scope	Dr. Rajeshkumar W. Soor	56
15	The Impact Of ICT On Classroom Teaching and Learning	Dr. Mohammad Rizwan	60
16	Requirement of Soft Skills in Real World	Dr Rajender R Tula,	64
17	Dealing with Teaching Learning During Covid-19 Pandemic: Some Suggestions	Dr L C Ujede	69
18	Language Lab Soft-Wares and its Advantages	Dr. Imaniyal S. Kondra	72
19	Theories of Language Acquisition	Dr. Pragya V. Tripathi,	75
20	Importance of Practice in ELT Classroom	Dr. Jotiram Gaikwad	82
21	Use of Learner-Centered Methods for Teaching English Language: Need of the Day	Mr. Vinod M. Kukade,	87
22	The Role of ICT in English Language Teaching and Learning	Shalini Pandey	92

E- ISSN 2582-5429
AMRJ
Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
April 2022 Special Issue 05 Volume II SJIF Impact- 5.54

13 Use of Direct Method in Language Teaching & Learning

Dr. Nitesh Nilkanthrao Telhande
Assistant Professor, & Head, Department of English,
Shri Saibaba Lok Prabodhan Arts College Wadner, Dist.- Wardha (M.S.)
niteshtelhande@gmail.com Mobile No. 7798075486

Abstract: -
The Present research topic is selected to study the using of Direct Method in Language Teaching and Learning. In this method, to teach English directly is to establish a direct or immediate association between experience and expression, between the English word, phrase or idioms and its meaning. In this method, mother tongue is not used at all. It came as a reaction against translation method. In this method, no need of translation in mother tongue, direct conversation in English, uses of English sentences, uttering of appropriate pronunciation and Grammar as a means to learn. Aims, features and merits of direct methods are focused in this research paper. The direct method gives important to conversation, discussion and reading without translation as well as it lays more emphasis on oral work. Hence this method is popular and are used in new trend. It discusses, how the direct method is useful other methods in teaching-learning. Need of research paper, the direct method should be used by teacher and English language will be become easy to learn through this method. It can help to students to learn English language properly in present era, because this method is always updated in teaching-learning process.

Keywords: - *Direct method, grammar, language, teaching, learning, vocabulary, study, English etc.*

Introduction:

The Present Research Paper studies direct method is important in language teaching & learning. Teaching-learning process is based on good method. While teacher teaches to students, there is need to use appropriate method for comprehending teaching-learning process. The process of teaching contents and methods are important in the teaching of English. A good teacher always runs after a good method. The Direct method is originated in France in 1801 and principles are come from Germany.

> "The method is a procedure based on some assumptions. It is concerned with the presentation of materials. It tells us how to teach particular topic." (Dash, 2010.)

A method is an overall procedure for an orderly presentation of language material to the students. It is a body of techniques that a teacher adopts to teach effectively and efficiently. It is not an end in itself, it is a means to reach an end to achieve some instructional objectives. It is process to teach subject or topic of syllabus. There are methods like the Translation-Cum-Grammar Method, Bilingual Method, and Direct Method is one of the most important methods.

The Direct Method: -

The Direct Method is new process to teach any language either English language or Marathi language or other languages. It is a method of teaching English directly. In this method, to teach subject directly so students can learn subject properly and they can communicate directly. It is worked as a reaction against the traditional method like the grammar-translation method. In this method, English is taught by translating each word and sentence in the mother tongue.

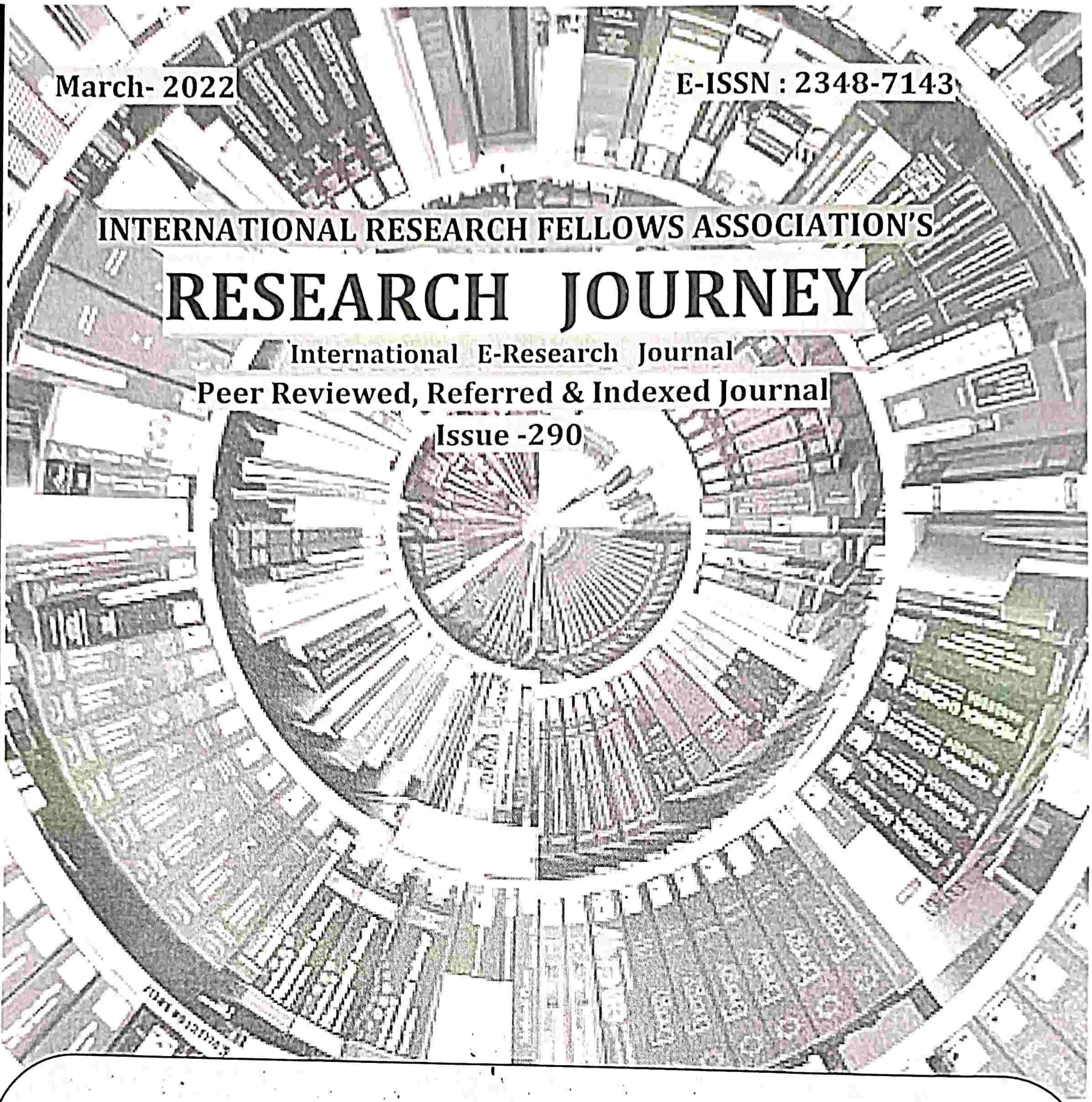

March- 2022 E-ISSN : 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

Peer Reviewed, Referred & Indexed Journal

Issue -290

Guest Editor

Dr. Suresh S. Bakare

Principal, Shri Dnyanesh Mahavidyalaya,

Nawargaon, Dist. Chandrapur

Maharashtra, India.

Executive Editors

Dr. Gajanan Kortalwar (Head, Dept. of Marathi)

Mr. Durgesh Kshirsagar (Assist. Prof. English)

Dr. Asteek Mungmode (Head, Dept. of Economics)

Shri Dnyanesh Mahavidyalaya,

Nawargaon, Dist. Chandrapur

Maharashtra, India.

Chief Editor : Dr. Dhanraj Dhangar

For Details Visit To : www.researchjourney.net

Swatidhan Publications

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
01	Research in Language and Literature: Scope, New Trends and Application	Dr. Shriram G. Gahane	05
02	Life Care and Socio-Philosophical Elements in Sadhana Amte's Samidha: A Critical Study	Mrs. M.D.Chitalkar	09
03	Research in Gender: Indian Perspectives	Mr Durgesh R Kshirsagar	12
04	A Cross Cultural Encounter of Interpreter Of Maladies	Dr Shailendra Kumar Chourasia	14
05	Reconstruction of Past in Amitav Ghosh's The Calcutta Chromosome	Dr Shailendra Kumar Chourasia	20
06	Handling of English Language on Social Media	Dr. Nisha Bhagwat Gosavi	26
07	An Eco-Critical Study of Amitav Ghosh's Gun Island	Mr. Dnyaneshwar Karbahri Nikam, Dr. Rajendra Dattatraya Gholap	28
08	Importance of Parts of Speech Acquiring English Language	Dr. Nitesh Nilkanthrao Telhande	32
09	Teaching Poetry with Music Method	Raju Raosaheb Salve,Dr. Mahendra Sahebrao Shinde.	38
10	The Phenomenon of Honour Killing and Honour-Based Violence: A Study of Bapsi Sidhwa's The Pakistani Bride	Mr. Kishor B. Ahire, Dr. Rajendra Dattatraya Gholap	42
11	साहित्य में अनुसंधान : समस्या और समाधान	डॉ. लक्ष्मीकान्त चंदेला	47
12	अर्थशास्त्रातील संशोधनाच्या नव्या दिशा - एक अध्ययन	डॉ. विजय आनंदराव दरवडे	53
13	सामाजिक संशोधनातील टप्पे किंवा पायऱ्या	डॉ. सोमा पी. गोंडाणे	58
14	सामाजिक शास्त्रातील संशोधन आणि त्याचे उपयोजन – एक चिकित्सक अध्ययन	डॉ.विनायक बाजीराव शिंदे	65
15	मानव विज्ञानशाखेअंतर्गत संशोधनांची आवश्यकता	प्रा. डॉ. स्वामी विरभद्र गुरप्पा	70
16	बालकामगार समस्येवरील समाजशास्त्रीय सैद्धांतीक परिप्रेक्ष	प्रा.गजेंद्र कढव	76
17	भारतीय इतिहासलेखनावर मार्क्सवादाचा प्रभाव	प्रा. रमेश नरसिंग थोरात	81
18	उच्च शिक्षण व संशोधन संस्थांमधील विद्यार्थ्यांना संशोधनाद्वारे राज्याच्या सामाजिक व आर्थिक विकासात सहभागी करून घेणे. विशेष संदर्भ: महाराष्ट्र उन्नत अभियान	डिके विनोद रमेश	84
19	पारधी समाजातील महिलांचे अध्ययन: सामाजिक संशोधनाचा नवीन प्रवाह	दिपाली शंकर वाघमारे	92
20	संत साहित्यातील संशोधनाच्या नव्या दिशा	डॉ.चंद्रशेखर भगत	99
21	भाषा व साहित्यातील संशोधनाच्या प्रेरणा	डॉ. विशाल प्रकाश लिंगायत	103
22	जागतिकीकरण : मराठी साहित्यातील संशोधनाची दिशा	डॉ.गजानन कोर्तलवार	108
23	भाषा व साहित्य संशोधनाच्या प्रेरणा	डॉ. मीनाक्षी देव (निमकर)	115
24	मराठी आत्मचरित्रांच्या संशोधनातील नवे प्रवाह	डॉ जगदीश शेवते	119
25	मराठी भाषा संशोधनाच्या नव्या दिशा	प्रा.बाळू भंडारे	123

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Issue - 290 : Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
March-2022

Importance of Parts of Speech Acquiring English Language

Dr. Nitesh Nilkanthrao Telhande
Assistant Professor,
Head, Department of English,
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner,
Ta.: - Hinganghat, Dist.: - Wardha (M.S.)
Email Id: - niteshtelhande@gmail.com
Mobile No.: - 7798075486

Abstract:

The Present Research Paper is selected to study importance of parts of speech in acquiring English Language. It focuses how parts of speech are important acquiring English Language. Also, it is selected to bring out, parts of speech are essential in Learning English Language. A word is a group of alphabets that is complete in meaning. E.g.1. He sings snosg (Incorrect word). 2. He sings songs (Correct word). These meaningful words are called as "parts of speech". Parts of Speech are a group of words that are used in a certain way. It is systematically arrangement of alphabets. In other words, all words in the English language are divided into eight different categories. Each category has a different role in the sentence. For ex.:- They are watching T.V. and Kishor is playing cricket. They (noun), are (helping verb), watching (main verb), T.V. (noun), and (con.), Kishor (noun), is (helping verb), playing (Main Verb) & cricket (object) means parts of speech are used above sentence. Each word in parts of speech serves a specific purpose within the structure of that particular sentence. As per rules of grammar, structure of sentence can be complicated by parts of speech. However, the basic parts of a sentence are discussed here. E.g. Raju speaks fluently English Language. In this sentence, Subject is Raju, Verb is speaks, Adjective is fluently and Object is English Language. So, the role of parts of speech in a sentence actually helps to understand the sentence. There is important role of parts of speech acquiring English Language. Its are very useful in English Language, without its, there is no language. Person can not speak meaningful language. Its are used in Grammar. Now Students learn from 1st Standard.

The purpose of this Research Paper is to comprehend parts of speech which are useful in English Language. Need of research paper, Students should read parts of speech and understanding. We can comprehend the types of parts of speech and we should use its in a language. It can help to reader to learn parts of speech. In fact, this is a resume of the research and contributes in the field of research studies. This research paper study meaningful words which are parts of speech.

Keywords: - Noun, Pronoun, Verb, Adverb, Adjective, Preposition, Conjunction Interjection, Learning, Acquiring, Language, English, Speech, Parts and Formation etc.

Introduction: -

Language is a medium expressing thoughts through either verbal or non-verbal. It is expressed by non-verbal or sign. For ex.:- 1. To show 'Thump' means 'Ok'. 2. Symbol of 'Lotus' means 'BJP' party. 3. Symbol of 'Watch' means 'Rashtrawadi Congress party' etc. Other form of expressing language is verbal or through words. For ex.:- 1. She is learning English Language. 2. May I eat a mango? 3. This is computer etc.

Digital Transformation and
Moving Towards Developing Smart Libraries

Digital Library Initiatives and Management

Editors
Prof. Keshava
Mr. Salek Chand
Prof. B.T. Sampath Kumar
Mr. Anand A. Jha (Ph.D.)

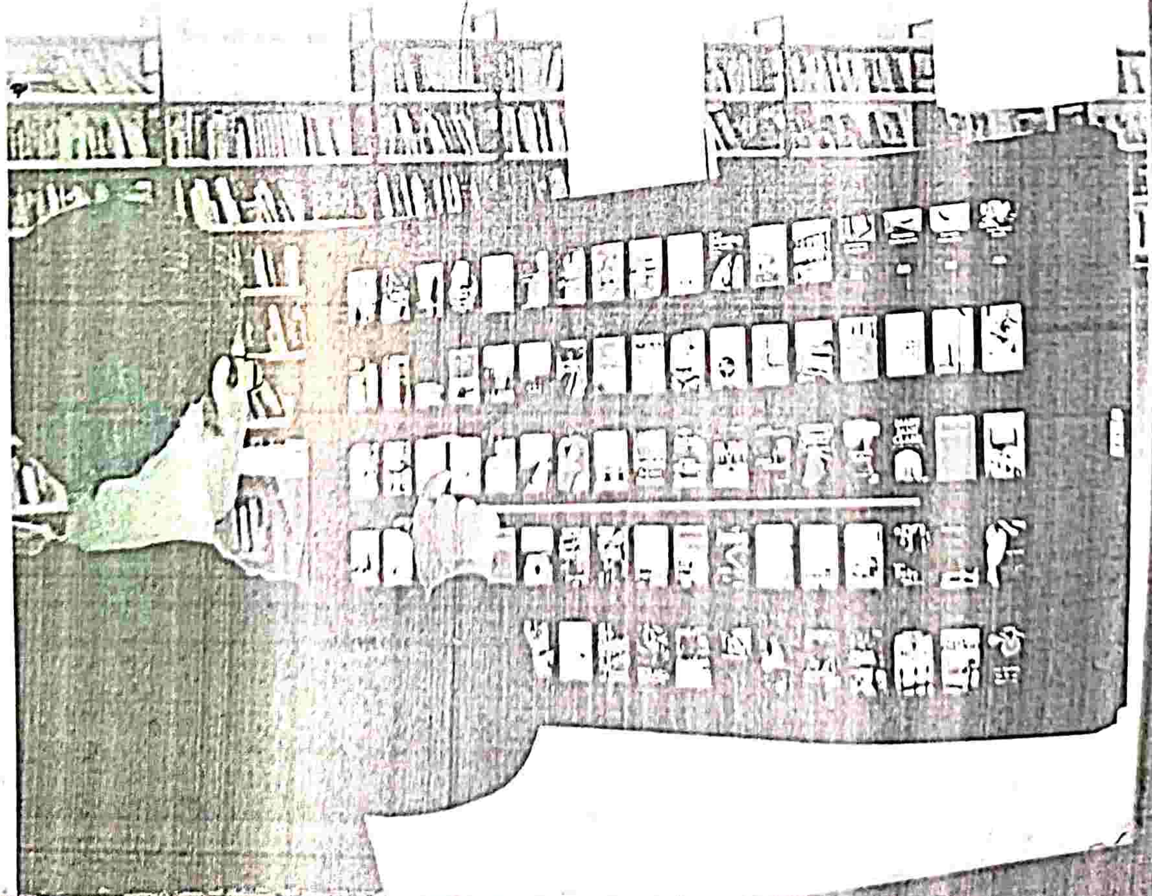

Digital Transformation and Moving Towards Developing Smart Libraries: Digital Library Initiatives and Management

© Editors

First Published 2022

[All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior written permission of the publisher].

Published by
D.P.S. PUBLISHING HOUSE
4598/12B, Gola Cottage,
Ansari Road, Darya Ganj, New Delhi- 110002
Ph. No.: 011-43586184 · **Mob. No.:** 09811734184
Website: www.dpspublishinghouse.com

Printed at:
Delhi
Laser Typeset by:
GURPAL COMPUTERS, Delhi

18

Introduce MOOC's

Dr. Sarika Choudhari

Librarian, Shri Saibaba Lok Prabodhan Arts College Wadner, Email ID: sarika. enet97@gmail. com

Abstract

The purpose of this paper is to access the academic library's along with the development of computer technology, digital presentation, conversion modern services can also provides to the smart libraries. it also highlights some new technologies like MOOC course has gained massively popularity at international level. MOOC course the objective to provide quality education in LIS profession. LIS profession also can enhance their technical skill the best way by motivating faculty members to be a part of the MOOC. MOOC provide platforms offering courses at various levels are NPTEL, MOOKIT, IITBX, and SWAYAM. The paper examines the discussions on libraries role in MOOC and discuss the areas libraries can support.

Keywords: Technology, MOOCs, Libraries, online learning.

Introduction

We all knows very well that Dr. S. R. Rangnathan's 5th law says that "Library is a Growing Organism " According to this law, Now a day's all things are change in the libraries e. g. with the use of computer, technology, traditional library services

ISBN-978-93-95494-00-7

Current Trends in Humanities &Commerce

Peer-Reviewed Book Chapter

Chief Editor : Prof. Virag.S.Gawande
Editor : Dr.Dinesh W.Nichit

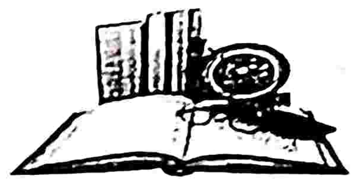

Current Trends In Humanities & Commerce
Prof. Virag.S.Gawande
Dr. Dinesh W.Nichit

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted, in any form or by any means without permission. Any person who does any unauthorized act in relation to this publication may be liable to criminal prosecution and civil claims for damages.

First published, August, 2022

AADHAR PUBLICATIONS,
Amravati.

ISBN - 978-93-95494-00-7

Published by
Prof. Virag Gawande for
Aadhar Publications,
Behind Govt. VISH,
New Hanuman Nagar,
Amravati – 444 604.

Printed by
Sarita Graphics,
Amravati
Price-350

Index

S.No	Title of the Paper — Authors' Name	Page No.
1	स्थानिक स्वशासनाचे महत्त्व — प्रा.डॉ.कदम डी.एम.	1
2	ज्ञानरचनावाद : समाजाचा सर्वांगीण विकास — प्रा.डॉ.तानाजी ज्ञानदेव पाटील	10
3	देशामध्ये झालेली चलनवाढ व त्याची कारणे — प्रा. अनिल आर. राऊत	14
4	वारा वाजे रूणझुणा — डॉ. रमेश बलभीम जाधवर	18
5	भारतीय शिक्षण प्रणाली व शाश्वत विकास : एक चिकित्सक अध्ययन — डॉ. नरेंद्र केशव पाटील	29
6	भाषा,साहित्य कला आणि संस्कृती : एक विवेचन — प्रा. डॉ.रवींद्र भाऊराव साबरकर	38
7	१८५७ की क्रांती के दौरान बुन्देली लोकगीतो से जनजागरण एक ऐतिहासिक सिंहावलोकन — प्रा.डॉ. तिर्थनंद बन्नगरे	44
8	राष्ट्रसंतांची हिंदी भजने : सामाजिक मुल्ये — डॉ. प्रवीण कारंजकर	51
9	औद्योगिक आजारपण : कारणे परिणाम आणि उपाय — प्राध्यापक डॉ. कृष्णा शंकर शहाणे	59
10	महाराष्ट्रातील तरुणांसाठी भूशास्त्रातील संधीबाबत आढावा..... — श्री भावेश दिनू पाटील	68
11	इतिहास संशोधनात पुरातत्त्वशास्त्र, तत्वे व पद्धतीचे महत्त्व — जगदीश दौलतराव चिंचोळकर	74

ISBN-978-93-9549

राष्ट्रसंतांची हिंदी भजने : सामाजिक मुल्ये

डॉ. प्रवीण कारंजकर
श्री.साईबाबा लोकप्रबोधन कला महाविद्यालय वडनेर जि. वर्धा
Email ID :pkarnjkar@rediffmail.com, Mo. No : 9765623234

प्रस्तावना–

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांची हिंदी भजन धर्ममुल्यांसावत सामाजिक मुल्य घेऊन वाटचाल करतांना दिसतात. याच कारणाने लोकजीवनात राष्ट्रसंतांची भजने अधिक रूजलेली दिसतात. महाराष्ट्रातील गावागावात तुकडोजी महाराजांची भजने त्यांच्या जिवंतपणीच पोहचली होती. भजनातून समाज जागृती करणारे संत होते. याच कारणाने त्यांच्या बाबत म्हटले जाते, ते सामाजिक आध्यात्मिकता की पुर्णव्याख्याने करने और देश को पुन्हः बनाने व जागृत करने के लिए प्रतिबध्द रहे थे।" (१) असे म्हटले जाते प्रा. रघुनाथ कडवे भारत साधु समाज की सेवासाधना या पुस्तकाच्या प्रस्तावनेत म्हणतात, "वं. महाराजांची राष्ट्रीय एकात्मता, सर्वधर्म समन्वय का पाठ जनता को पढाते रहे।" (२) यातून त्यांचे विचार राजकीय, सामाजिक जीवनाला व्यापूर करणारे होते ह लक्षात घ्यावे लागते. आपल्या जापान यात्रे दरम्यान राष्ट्रसंत एका व्याख्यानात म्हणाले होते, कम से कम हजारो कुटियो कि शक्ती छीनकर हम अपना ताजमहल न उठाये, बल्की एक विशाल ताजमहल मे सबको सांस लेते देख खुश हो जाये।" (३) यावरूनही आपल्याला राष्ट्रसंताचे व्यक्तिमत्व लक्षात येते.त्यांच्या याच व्यक्तिमत्वाचे प्रतिबिंब त्यांच्या हिंदी भजनात पडलेले दिसते. राष्ट्रसंतांची हिंदी भजने मनुष्याला कर्तव्याचा, उद्योगाचा, सदाचार व सत्कर्माचा बोध करून देणारी असतात.

मनुष्याची उपासना :–

तुकडोजी महाराजांच्या भजनात मनुष्यतत्वाची उपासना दिसून येते. केवळ मानवी शरीर म्हणजे माणूस नव्हे तर त्यात सदविचार आणि सदाचाराची योग्यता नसेल तर त्याला मानव म्हणता येणार नाही. त्यासाठी त्याच्यात सदविचार व सदाचार असणे आवश्यक आहे. यावर राष्ट्रसंतांचा भर होता. मानसाने ईश्वराच्या समीप जाण्याचा प्रयत्न करावा त्यासाठी सदाचार व सद्विचार हाच मार्ग आहे. हे सांगतांना त्यांना मानवी स्वभावातील दोषही दाखवून दिले आहेत.

ना धर्म कर्म याद है, नीती जराभी तै नही।
रमते क्रोधमे, कहाँ भगवान बनेंगे?
इन्सान बनने को जरासी नही मिलती दुवा।
नही पासमे शांती, कहाँ भगवान बनेंगे।। (४)

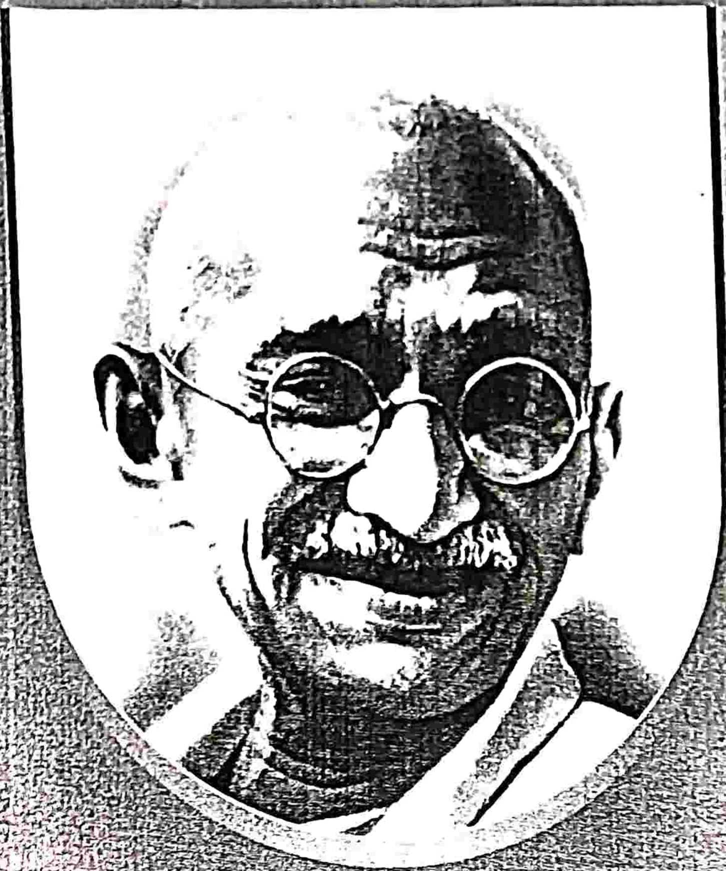

गांधीवादी विचार

(समकालीन परिप्रेक्ष्य)

संपादक
डॉ. संजय पी. धनवटे
डॉ. भारती के. देशमुख

गांधीवादी विचार (समकालीन परिप्रेक्ष्य)

■ डॉ. संजय पी. धनवटे
डॉ. भारती के. देशमुख

■ प्रथम आवृत्ती – दि. ०२ ऑक्टोबर २०२२

© प्रकाशक व संपादक

■ प्रकाशक
आधार नॅशनल पब्लिकेशन, अमरावती.

हनुमान मंदिराजवळ, पाठ्यपुस्तक मंडळा समोर,
वि.म.वि.कॉलेज मागे, अमरावती
मो. ९५९५५६०२७८
email- aadharpublication@gmail.com

■ मुखपृष्ठ संकल्पना
विलास पवार
सरिता ग्राफिक्स, अमरावती

■ अक्षरजुळवणी
सरिता ग्राफिक्स,
कठोरा रोड, अमरावती

■ Price : 400/- रु

ISBN- 978-93-91305-92-5

टिप - सदर अंकामध्ये प्रकाशित झालेल्या लेखास, संपादक, प्रकाशक, मालक, मुद्रक जबाबदार राहणार नाही. या अंकामध्ये प्रकाशित झालेले लेख लेखकाचे त्यांचे वैयक्तिक मत आहे.

24	महात्मा गांधीजींची आदर्शग्रामाची संकल्पना व आजची स्थिती डॉ. विठ्ठल घिनमिने	154
25	महात्मा गांधी यांचे ग्रामीण विकास विषयीचे विचार डॉ. बी,आर.कतुरवार	161
26	The Making of Mahatma **Dr. Wankhede Prakash Tukaram**	166
27	Relevance of Mahatma Gandhi's Philosophy and Educational Thoughts in Present Scenario **Yuvaraj khodaskar**	173

महात्मा गांधीजींची आदर्शग्रामाची संकल्पना व आजची स्थिती

डॉ. विठ्ठल घिनमिने
सहयोगी प्राध्यापक अर्थशास्त्र
श्री. साईबाबा लोकप्रबोधन कला महा. वडनेर ता. हिंगणघाट जि. वर्धा

प्रस्तावना :—

संपुर्ण भारत ज्यांना 'राष्ट्रपिता' 'महात्मा' अशा आदरयुक्त व्यक्ती म्हणून ज्यांची गणना केली जाते ते म्हणजे मोहनदास करमचंद गांधी हे होय. भारताच्या स्वातंत्र्य लढयातील प्रमुख नेते व तत्वज्ञ होते. त्यांनी अहिंसात्मक असहकार आंदोलनानी गांधीजींनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. "महात्मा गांधीसारखा माणुस या भुतलावर होऊन गेला असा विश्वास कदाचित भविष्यकालीन पिढया ठेवणार नाहीत" असे मत अल्बर्ट आईस्टाईन यांनी व्यक्त केले होते. महात्मा गांधीजीच्या विचारावर आणि जीवनविषयक तत्वज्ञानावर गीता, उपनिषद यांचा प्रभाव होता. संत कबीर, मीराबाई गुरूनानक यांच्या सारख्या संतांचे विचार यांना प्रभावित करणारे होते. राजकीय क्षेत्रात त्यांनी नामदार गोपाळकृष्ण गोखल्यांना आपले गुरू मानले होते. याशिवाय टॉलस्टॉय, थोरो, रस्किन इत्यादी विदेशी व्यक्तींचा व त्यांच्या लेखनाचा त्यांच्या विचारावर प्रभाव होता. त्यामुळे गांधीजींचे जीवनविषयक तत्वज्ञान हे विविध प्रभावचे अद्वितीय मिश्रण होते.

भारताची अर्थव्यवस्था प्रामुख्याने कृषीप्रधान असून एकुण 'ग्रामीण' लोकसंख्येपैकी जवळपास ७० टक्के लोकसंख्या ग्रामीण भागात वास्तव्य करतात. म्हणुनच देशाचा जर सर्वांगिण विकास करावयाचा असेल तर खेडे स्वंयंपूर्ण केल्याशिवाय देशाचा विकास करणे शक्य होणार नाही. त्यामुळेच गांधीजींनी खेडयाकडे चला संदेश दिला. खेडे हा भारताचा आत्मा असून खेडाच्या विकासाशिवाय भारताचा विकास अपूर्ण आहे असे गांधीजीचे मत होते. देशातील वहुसंख्य लोक प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष रित्या ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर अवलंबुन असून भारताची आर्थिक प्रगती कृषी विकासावर अवलंबुन आहे. कृषी ग्रामीण क्षेत्रातील उत्पादकता, गुंतवणूक, रोजगार निर्मिती यावर ग्रामीण अर्थव्यवस्था अवलंबुन असते. गांधीजीनी ग्रामविकासाची

अर्थनाद

संपादक
डॉ आस्तीक टी.मुंगमोडे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
श्री ज्ञानेश महाविद्यालय,
नवरगाव, जि. चंद्रपूर

mahi Publication

9789394218244

Principal
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner

विदर्भातील राष्ट्रीय सेवा योजना (विद्यापीठ)			
४४	विदर्भातील सेवा योजना - एक दृष्टीक्षेप	डॉ. [illegible] आगुंडे डॉ. [illegible] आगुंडे, नागपूर	२७० - २७५
४५	राष्ट्रीय सेवा योजना : [illegible] विद्यापीठाच्या विशेष [illegible]	डॉ. [illegible]	२७६ - २८४
४६	राष्ट्रीय [illegible] सेवा [illegible] : [illegible] विशेष [illegible]	डॉ. [illegible], [illegible]	२८५ - २९०
४७	विदर्भातील राष्ट्रीय सेवा योजना (विशेष [illegible]) (विशेष संदर्भ [illegible] जिल्हा)	प्रा. डॉ. [illegible], [illegible] [illegible]	२९१ - २९४
४८	विदर्भातील राष्ट्रीय सेवा योजना [illegible]	डॉ. [illegible] ([illegible]), [illegible]	२९५ - ३०१
४९	[illegible] विद्यापीठातील सेवा योजना	डॉ. [illegible], [illegible]	३०२ - ३०८

Principal
Shri Sadguru [illegible] Arts College, [illegible]

राष्ट्रीय पेयजल योजना: वर्धा जिल्ह्याच्या विशेष संदर्भात

डॉ.विठ्ठल घिनमिने
सहाय्यक प्राध्यापक अर्थशास्त्र
श्री.साईबाबा लोक प्रबोधन कला
महाविद्यालय
वडनेर, ता. हिंगणघाट, जि. वर्धा
मो.नं. 9689642449
Email- vghinmine1980@gmail.com

प्रस्तावना:
अन्न वस्त्र निवारा या मनुष्याच्या प्राथमिक गरजा आहेत. या तिन्ही गरजा मध्ये अन्नाची गरज अधिक महत्वाची आहे. अन्नधान्य हे पाण्याच्या मदतीशिवाय शेतीतून निर्माण होऊ शकत नाही. आणि तेच अन्न स्वयंपाकघरात शिजू पण शकत नाही. पाणी हे निसर्गाने दिलेली सर्वात मोठी देणगी असून पाण्याशिवाय सृष्टीतील मनुष्य प्राणी, पक्षी, वनस्पती जिवंत राहू शकत नाही. पाणी हे मानवाच्या जीवनाचा अविभाज्य घटक आहे. म्हणूनच पाण्याला जल असे म्हटल्या जाते. मनुष्य अन्नाशिवाय काही दिवस जगू शकतो पण पाण्याशिवाय जीवन जगण्याची मानव कल्पना करू शकत नाही. जेव्हा मनुष्य देशाच्या विकासाचा विचार करतो तेव्हा पाणीपुरवठा या मुलभूत गरजेचा विचार करीत असतो. शेती, उद्योग, घरगुती वापर, पिण्यासाठी अशा अनेक ठिकाणी पाण्याचा वापर होत असतो.

स्वातंत्र्यापूर्वी सुद्धा शासनकर्त्यांना वाड्या वस्त्यावर पाण्याच्या सोयी लोकांना उपलब्ध करून दिल्या जात होत्या. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्या नंतर पहिल्या पंचवार्षिक योजनेत पाणीपुरवठ्याच्या अनेक योजना आणि प्रकल्प सरकारने हाती घेतले. प्रत्येक गावामध्ये विहिरी, तलाव, धरणे, हातपंप या साधनाच्या माध्यमातून पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. भारतातील ग्रामीण क्षेत्रातील पाण्याची समस्या सोडविण्यासाठी 1986 मध्ये भारत सरकारने राष्ट्रीय पेयजल योजना अमलात आणली. या योजने अंतर्गत ग्रामीण भागातील प्रत्येक कुटुंबाला प्रतिदिवशी, प्रतिमानशी 40 लिटर सुरक्षित व शुद्ध पाणी उपलब्ध करून देणे हे सरकारचे लक्ष्य होते. फरवरी 2006 पासून केंद्र सरकारने राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजलाची गुणवत्ता आणि उपलब्धता लक्षात घेऊन स्थानिक पंचायत आणि ग्रामीण स्वच्छतेच्या मदतीने सामाजिक भागीदारी निर्माण करून पेयजल; योजनेचे कार्यक्रम राबविले आहेत. याच राष्ट्रीय पेयजल योजने अंतर्गत राज्यातील पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न सोडविण्यासाठी महाराष्ट्र राज्यात केंद्र आणि राज्यशासनाच्या मागणी आधारित धोरणांतर्गत अनेक पाणी पुरवठा योजना राबविल्या आहेत.

राष्ट्रीय-ग्रामीण पेयजल योजनेचे स्वरुप:-
राष्ट्रीय ग्रामीण पेयजल योजनेच्या माध्यमातून राज्यातील ग्रामीण भागातील पिण्याच्या पाण्याचे प्रश्न मोठ्या प्रमाणात सोडविण्यात आलेले आहेत. तरी भूजलाची घटती पातळी पावसाचे कमी होत असलेले प्रमाण, वाढती लोकसंख्या व त्यामुळे पाण्याची वाढती मागणी या सारख्या कारणामुळे ग्रामीण पाणी पुरवठ्यावर प्रचंड ताण येत आहे. यावर उपाययोजना म्हणून केंद्र शासनाद्वारे सन 2009-10 मध्ये ग्रामीण

Principal
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College,Wadner

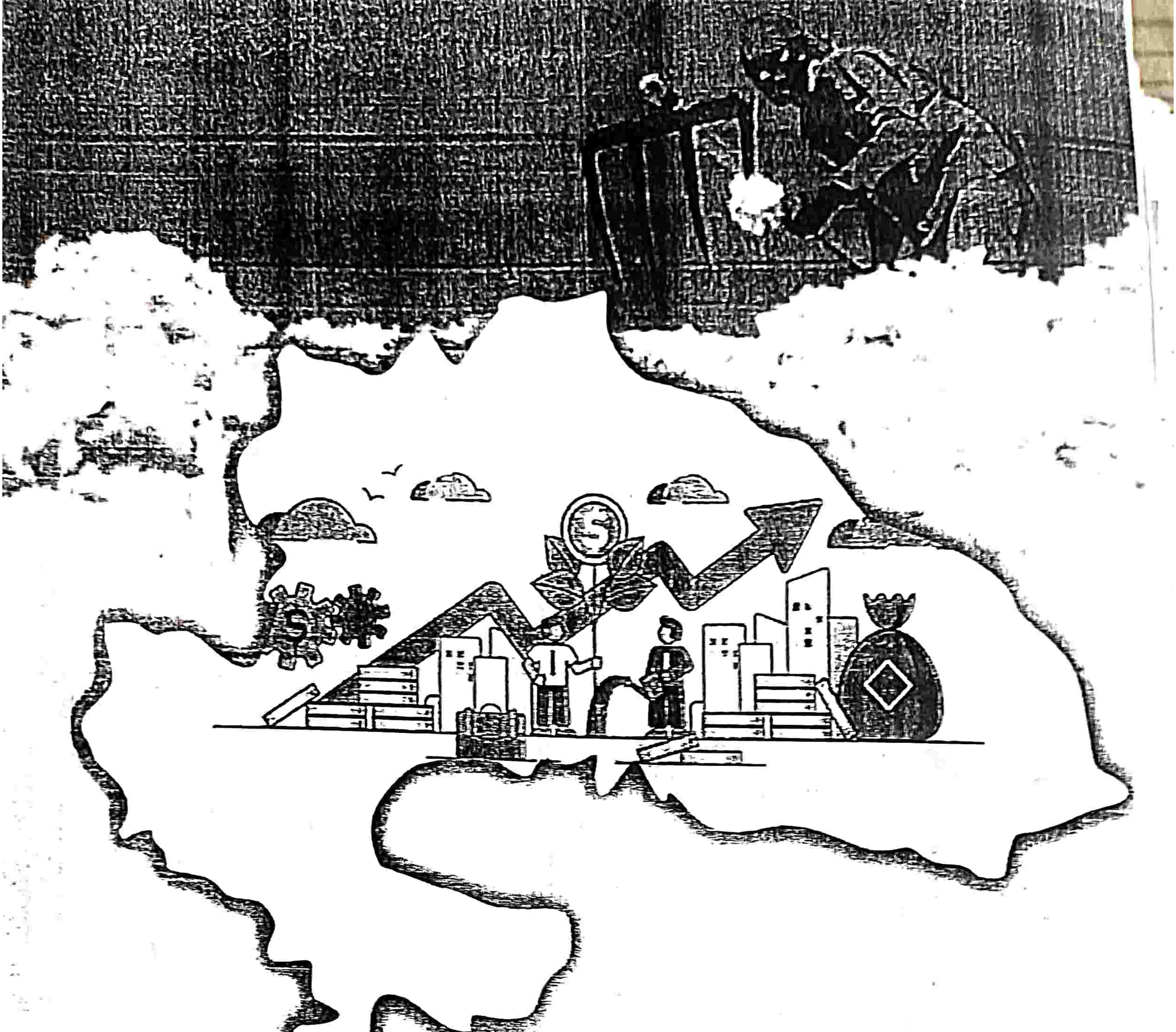

भारतीय मानव विकासाचे आर्थिक अध्ययन
(महाराष्ट्राच्या विशेष संदर्भासह)

विठ्ठल एम. घिनमिने

Pritam

भारतीय मानव विकासाचे आर्थिक अध्ययन:-

डॉ. विठ्ठल एम. धिनमीने

© सर्व हक्क प्रकाशकाधिन

प्रकाशक

श्री. कैलास आर. पाटील

प्रितम पब्लिकेशन्स

५, वर्धमान चेंबर्स,विद्यापीठ रोड, जळगाव.

मो. ९८५०२२२३५१.

आवृत्ती – २०२२

अक्षर जुळवणी – प्रितम पब्लिकेशन्स, जळगाव

मुद्रक – श्री मोरया ऑफसेट, धरणगांव

किंमत रु. ८४५/-

या पुस्तकातील कोणताही भाग प्रकाशकाच्या लेखी परवानगी शिवाय कुठल्याही नमुन्यात पुनर्मुद्रित अथवा कुठल्याही भाषेत भाषांतरीत करता येणार नाही. तसे केलेले आढळल्यास कोणतीही पुर्वसूचना न देता संबंधीत व्यक्ती अथवा संस्थेवर कायदेशीर कार्यवाही केली जाईल.

या पुस्तकाचे संपादन, लेखन व मुद्रण करतांना योग्य ती काळजी घेवून पुस्तकातील माहीती शक्य तितकी अद्यावत व अचुक देण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. तरीही नजरचुकीने काही त्रुटी असल्याचे निदर्शनास आणुन दिल्यास योग्य त्या सुचनांचे पुढील आवृत्तीत आवश्यक विचार करु. संकलीत केलेल्या / लिहिलेल्या माहीती पासून कुठलाही व्यक्ती अथवा संस्थेस कुठल्याही प्रकारची हानी झाल्यास त्याची कुठल्याही प्रकारची भरपाई करुन मिळणार नाही. तसेच त्यासाठी लेखक, संपादक, मुद्रक अथवा विक्रेता कोणत्याही कारणास्तव जबाबदार राहणार नाही. याची कृपया वाचकांनी नोंद घ्यावी. आपल्या सुचना कृपया ई-मेलवर कळवाव्यात.

* सर्व कायदेशीर तंटे जळगाव न्यायालयातंर्गत असतील.

अनुक्रमणिका

प्र. क्र.	प्रकरण	पृष्ठ क्र.
•	लेखकाचे मनोगत	१
१.	प्रस्तावना १.१ प्रस्तावना १.२ आर्थिक विकासाचा अर्थ १.३ आर्थिक विकासाचे मापन, १.४ मानव विकास- अर्थ व स्वरुप १.५ मानव विकास निर्देशांक १.६ मानव विकास निर्देशांकाची रचना १.७ मानव विकास आणि मानवी भांडवल १.८ आंतरराष्ट्रीय पातळीवर मानव विकासाचे स्वरुप १.९ निवडक देशांचा मानव विकास निर्देशांक व निर्धारित घटकाचे स्वरुप १.१० भारतातील मानव विकास निर्देशांक १.११ भारतातील प्रमुख राज्याचा मानव विकास निर्देशांक १.१२ राष्ट्रीय पातळीवर महाराष्ट्राच्या मानव विकासाच्या निर्धारक घटकाचे स्वरुप	३
२.	पूर्व संशोधन साहित्याचा आढावा २.१ प्रस्तावना २.२ संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रमाने प्रसिध्द केलेला मानव विकास अहवाल २.३ भारताचा सन १९९०-२००७ या वर्षी प्रसिध्द केलेला मानव विकास अहवाल २.४ भारताचा सन २०००-२०११ या वर्षी प्रसिध्द केलेला मानव विकास अहवाल २.५ मानव विकास अहवाल महाराष्ट्र - २००२ २.६ महाराष्ट्राच्या प्रादेशिक अनुशेषाच्या संदर्भातील अहवाल २.७ मानव विकास या विषयावर सादर झालेले शोधप्रबंध	३३

Principal
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts Col...

	२.८ मानव विकास या विषयावर विविध अधिवेशने व राज्यस्तरीय परिषदा २.९ मानव विकास या विषयावर विविध संशोधन लेख	
३.	**यवतमाळ जिल्ह्याची ओळख** ३.१ यवतमाळ जिल्ह्याची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी ३.२ भौगोलिक रचना व प्राकृतिक स्थान ३.३ यवतमाळ जिल्ह्याची लोकसंख्या ३.४ जिल्ह्यातील नद्या ३.५ हवामान व पर्जन्यमान ३.६ वने व वनोत्पादन ३.७ जमिनीचे प्रकार व स्वरुप ३.८ जिल्ह्यातील सिंचनाकरिता पाणीपुरवठा ३.९ जिल्ह्यातील प्रमुख पिके ३.१० जिल्ह्यातील उद्योगक्षेत्र ३.११ वाहतूक व व्यापार ३.१२ पर्यटन व महत्वाची ठिकाणे ३.१३ महाराष्ट्राचे भौगोलिक स्वरुप ३.१४ महाराष्ट्राची लोकसंख्या ३.१५ महाराष्ट्राची अर्थव्यवस्था ३.१६ महाराष्ट्रातील दारिद्याचे प्रमाण ३.१७ महाराष्ट्र राज्याचा जिल्हानिहाय मानव विकास निर्देशांक ३.१८ महाराष्ट्रातील जिल्हानिहाय मानव विकास निर्धारक घटकाचे स्वरुप ३.१९ विदर्भाची ओळख ३.२० विदर्भाची अर्थव्यवस्था ३.२१ विदर्भातील जिल्हानिहाय मानव विकास ३.२२ विदर्भातील जिल्हानिहाय मानव विकास निर्धारक घटकाचे स्वरुप ३.२३ विदर्भातील जिल्हानिहाय सरासरी उपभोग व दारिद्र्याचे प्रमाण	४४
४.	**यवतमाळ जिल्ह्यातील मानव विकास निर्धारक घटकाचे तालुकानिहाय अध्ययन** विभाग अ – यवतमाळ जिल्ह्यातील शैक्षणिक स्थिती ४.१ प्रस्तावना	१०१

४.२ यवतमाळ जिल्ह्याचा शैक्षणिक इतिहास

४.३ यवतमाळ जिल्ह्यातील शैक्षणिक सुविधा

४.४ यवतमाळ जिल्ह्यातील शैक्षणिक संस्थाची संख्या

४.५ यवतमाळ जिल्ह्यातील शैक्षणिक संस्थामधील विद्यार्थी संख्या .

४.६ यवतमाळ जिल्ह्यातील शिक्षकांची संख्या

४.७ यवतमाळ जिल्ह्यातील प्रति शिक्षक विद्यार्थ्याचे प्रमाण

४.८ यवतमाळ जिल्ह्यातील तालुकानिहाय साक्षरता

विभाग ब - यवतमाळ जिल्ह्यातील आरोग्यविषयक स्थिती

४.९ प्रस्तावना

४.१० यवतमाळ जिल्ह्यातील आरोग्यविषयक सुविधा

४.११ यवतमाळ जिल्ह्यातील सार्वजनिक शासन सहाय्यीत वैद्यकीय संस्था व सुविधा

४.१२ यवतमाळ जिल्ह्यातील सार्वजनिक शासन सहाय्यीत वैद्यकीय सुविधा

४.१३ यवतमाळ जिल्ह्यातील स्त्री-पुरुष प्रमाण

४.१४ यवतमाळ जिल्ह्यातील जन्ममृत्यु व बालमृत्युची संख्या

विभाग क - यवतमाळ जिल्ह्यातील आर्थिक स्थिती

४.१५ प्रस्तावना

४.१६ यवतमाळ जिल्ह्यातील आर्थिक प्रगतीची वाटचाल

४.१७ यवतमाळ जिल्ह्यातील आर्थिक स्थितीच्या प्रगतीचे स्वरुप

४.१८ यवतमाळ जिल्ह्यातील पिकाचे स्वरुप

४.१९ यवतमाळ जिल्ह्यातील सिंचनव्यवस्था

४.२० यवतमाळ जिल्ह्यात कृषीकरिता खताचे तालुकानिहाय वाटप व उपयोग

४.२१ यवतमाळ जिल्ह्यातील प्राथमिक कृषी सहकारी संस्था

४.२२ यवतमाळ जिल्ह्यातील पशधन

४.२३ यवतमाळ जिल्ह्यातील दुग्धव्यवसाय

४.२४ यवतमाळ जिल्ह्यातील मत्स्य व्यवसाय

४.२५ यवतमाळ जिल्ह्यातील वनोत्पादन

४.२६ यवतमाळ जिल्ह्यातील फलोत्पादन

४.२७ यवतमाळ जिल्ह्यातील कृषी व बिगर कृषी उद्योग

Principal
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College,Wadner

	४.२८ यवतमाळ जिल्ह्यातील प्रमुख उद्योग व त्यामधील कामगार ४.२९ यवतमाळ जिल्ह्यातील सेवाक्षेत्र ४.३० यवतमाळ जिल्ह्यातील प्रमुख सेवांचे स्वरुप ४.३१ यवतमाळ जिल्ह्यातील क्षेत्रनिहाय उत्पन्न व दरडोई उत्पन्न	
५.	यवतमाळ जिल्ह्यातील तालुकानिहाय मानव विकास निर्देशांक ५.१ प्रस्तावना	२१७
	५.२ यवतमाळ जिल्ह्याचा तालुकानिहाय मानव विकास निर्देशांक व सर्वेक्षण	
६.	**निष्कर्ष व शिफारशी** ६.१ निष्कर्ष ६.२ शिफारशी	२६५
•	संदर्भसूची	२९५

लेखक परिचय

डॉ. विठ्ठल एम. घिनमिने

एम. ए. एम. फिल. पीएच. डी. (अर्थशास्त्र)

सहाय्यक प्राध्यापक व अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

श्री साईबाबा लोक प्रबोधन कला महाविद्यालय वडणेर जि. वर्धा

- सत्र २००६ - २००७मध्ये मातोश्री विमलाबाई देशमुख महाविद्यालय अमरावती येथे अध्यापन कार्य.
- सत्र २००७-२००८ मध्ये शासकीय विदर्भ ज्ञान विज्ञान संस्था, अमरावती येथे अध्यापन कार्य.
- सत्र २००८-२००९ मध्ये मातोश्री विमलाबाई देशमुख महाविद्यालय अमरावती येथे अध्यापन कार्य.
- १ जुलै २००९ पासुन श्री साईबाबा लोक प्रबोधन कला महाविद्यालय वडणेर जि. वर्धा येथे अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख म्हणून कार्यरत.
- पदवी वर्गाकरिता १५ वर्ष अध्यापनाचा अनुभव
- राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय जर्नल्समध्ये एकूण २५ पेक्षा जास्त शोधनिबंध प्रकाशित
- राष्ट्रीय व राज्य स्तरीय चर्चासत्रे, परिषदा व कार्यशाळेमध्ये एकूण ३० पेक्षा जास्त शोधनिबंधाचे सादरीकरण.
- २०पेक्षा जास्त सेमिनार, परिषदा व चर्चासत्रामध्ये सहभाग.
- सचिव, विदर्भ अर्थशास्त्र परिषद
- आजीवन सदस्य, विदर्भ अर्थशास्त्र परिषद
- आजीवन सदस्य, मराठी अर्थशास्त्र परिषद
- आजीवन सदस्य, भारतीय आर्थिक संघटना (IEA)
- आजीवन सदस्य, आधार फाऊंडेशन हिंगणघाट जि. वर्धा
- आधार फाऊंडेशन हिंगणघाटच्या माध्यमातून अनेक सामाजिक, शैक्षणिक उपक्रमात सक्रिय सहभाग.

Principal
Shri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner

ISBN 978-93-92159-71-8

9 789392 159718

Pritam

प्रितम पब्लिकेशन्स

संदर्भग्रंथ व स्पर्धा परीक्षा पुस्तकांचे प्रकाशक

Impact Factor-8.575 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

December-2022

ISSUE No - (CCCLXXXI) 381-B

75 YEARS OF INDIAN INDEPENDENCE STATUS & GOALS

75 अमृत महोत्सव

॥ हर घर तिरंगा ॥

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive Editor
Dr. Archana S. Dahane
Principal
Officiating Principal
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

Editor
Dr. Anant A. Rindhe
Associate Professor & Head
Department of History
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

B.Aadhar

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

'Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.575, Issue NO, (CCCLXXXI.) 381 - B
ISSN : 2278-9308
December 2022

INDEX-B

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	दहशतवाद एक आंतरराष्ट्रीय समस्या	प्रा. डॉ. अरुण मुकुंदराव शेळके	1
2	भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनामध्ये महाराष्ट्रातील स्त्रियांची भूमिका	डॉ. मनिष कान्हा चव्हाण	4
3	भारतीय लोकशाहीत न्यायव्यवस्थेची भूमिका	राजेश जगन्नाथ नंदनवरे	8
4	'भारतीय संविधानातील अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य : तरतूद आणि उपयुक्तता'	डॉ. भुजंग पाटील	12
5	भारतीय चित्रपट आणि लोकशाही	प्रा. कृष्णा कचरूजी मेश्राम	16
6	संगीत शिक्षा का वर्तमान स्वरूप	डॉ. राहूल एम. भोरे	24
7	स्वतंत्र भारत में संगीत अध्ययन	डॉ. श्वेता दीपक वेगड	28
8	सामाजीक सुधारणा चळवळ	प्रा.प्रमोदिनी ज्ञा. खोरगडे (सातंगे)	32
9	महाराष्ट्राच्या विकासात मराठी भाषेचे योगदान	डॉ. सुनील काशिनाथ वानगळ	37
10	आदिवासी समाजात स्त्रियांचा दर्जा आणि आदिवासी स्त्रियांच्या सद्यस्थितीचे अध्ययन	डॉ. पदमानंद मनोहर तायडे	40
11	सेवाग्राम आश्रम आणि भारताची स्वातंत्र्यचळवळ	डॉ.सुनील बोरकर	46
12	भारतीय संविधान आणि मानव अधिकार	प्रा.डॉ.शहाणे रंजना प्रल्हादराव	51
13	या भारतात बंधुभाव नित्य वसु दे.....	प्रा. डॉ. अस्मिता नानोटी	54
14	सत्यशोधक समाज : एक सामाजिक परिवर्तनवादी लोक चळवळ	डॉ. जयश्री संजय सातोकर	59
15	भारतीय संविधान आणि मानवी हक्क	डॉ. नितेश आर. रामटेके	65
16	दशा और दिशा शिक्षा निती मे संगीत की भुमिका	प्रा. दिपक महादेव जामनिक	69
17	भारतातील आर्थिक सुधारणांची वाटचाल	डॉ. विठ्ठल घिनमिने	71
18	भारतीय राजकारणातील आव्हान – जात	डॉ. विनोद मारोतराव मुडे	76
19	स्वातंत्र्योत्तरकाळातील मराठी रंगभूमीचे स्वरूप	प्रा. भोजराज व्ही. बोदेले	80
20	विदर्भातील कृषीसमोरील समस्या व उपाययोजना – एक समिक्षण	डॉ. प्रशांत म. पुराणिक	84
21	वृध्द स्त्रियांच्या आरोग्यविषयक पोषणविषयक समस्या	प्रा. वनिता किसनराव बोदडे	88

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.575, Issue NO, (CCCLXXX.) 380 - B
ISSN : 2278-9308
December 2022

भारतातील आर्थिक सुधारणांची वाटचाल

डॉ. विठ्ठल घिनमिने
सहयोगी प्राध्यापक अर्थशास्त्र श्री. साईबाबा लोकप्रबोधन कला महा. वडनेर
ता. हिंगणघाट जि. वर्धा ,मो.नं. ९६८९६४२४४९

प्रस्तावना :

१९९१ मध्ये सुरू झालेल्या आर्थिक सुधारणांना आज ३० वर्षे पुर्ण झाले आहे.या पूर्ण कालावधीत कदाचित असा एखादा दिवस गेला असेल जेव्हा या विषयावर कोणतेही विश्लेषण, अथवा लेख इत्यादी प्रकाशित झाले नसेल.सामान्यत: आर्थिक सुधारणेचे तात्पर्य प्रक्रियेशी लावले जाते ज्यात कोणत्याही अर्थव्यवस्थेत सरकार राज्याच्या भुमिकेला मर्यादित करते तर खाजगी क्षेत्राच्या भुमिकेला विस्तारित करते. 'आर्थिक सुधारणेला कोणत्याही अर्थव्यवस्थेत नीतीगत परिवर्तनाच्या स्थितीवर बघणे श्रेयस्कर असेल ज्यात एका व्यवस्थेपासून दुसऱ्या व्यवस्थेकडे अथवा वैकल्पिक विकास रणनीति कडे संक्रमण होते.

भारताच्या संदर्भात 'आर्थिक सुधारणा' पदावली अथवा त्याच्याशी संबंधित विभ्रमांच्या स्पष्टतेसाठी आण विभिन्न विकास रणनिती' वर सूक्ष्म विचार करायला पाहिजे ज्या काळाबरोबर विकसित झाल्या आहेत. वरील शोध निबंधामध्ये नियोजन प्रारूप वाशिंगटन सर्वानूमते मिश्रित अर्थव्यवस्था भारतातील आर्थिक सुधारणा व त्यांची वाटचाल, आर्थिक सुधारणांची प्रक्रिया यामध्ये उदारिकरण, खाजगिकरण व जागतिकीकरणाचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

नियोजन प्रारूप:

सोवियत संघाच्या उत्थानापर्यंत यूरो—अमेरिकी देशांमध्ये भांडवलवादी प्रकारची विकासाची रननिती स्विकारली जात होती. भांडवलवादी अर्थव्यवस्थेत 'अहस्तपेक्षा' सिध्दातांचे पालन केले जात होते आणि यात खाजगी क्षेत्राचीच प्रमुख भूमिका होती. जेव्हा सोव्हिएत संघात आर्थिक नियोजन मॉडलला स्वीकारले गेले ज्याचे अनुकरण यूरोपबरोबरच चीनने १९४९ मध्ये केले. तेव्हा बहुतांशी विकासशील देशांनी त्यांना स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर समाजवादाच्या विचाराने प्रभावित होऊन नियोजन विकासाचा मार्ग स्वीकारला. या देशांच्या सरकारांनी नियोजन विकासात केंद्रिय भूमिका हातात घेतला. तथापि ज्या अर्थव्यवस्थेत विदेशी वसाहतवाद प्रभावी होता, म्हणून त्यांना भीती होती की त्यांनी आपल्या अर्थव्यवस्थेला विदेशी गुंतवणूकीसाठी मुक्त केले तर ते एका नवीन प्रकारच्या अधीनतेमध्ये, मोठया बहुराष्ट्रीय कंपन्यांच्या विळख्यात अडकतील. हेच कारण आहे की अशा बहुतांशी देशांनी 'संरक्षणवादी आर्थिक नीति' स्वीकारली ज्यात आयात प्रतिस्थापन्नचा आधारही घेतला गेला. परंतू १९७० च्या दशकापर्यंत जगाला या गोष्टीचे ठोस पुरावे मिळायला लागले होते की समाजवादी अथवा नियोजित अर्थव्यवस्था' या अशा प्रकारच्या रणनीतिबाबत याकरिता आकृष्ट झाल्या होत्या याचे कारण म्हणजे त्यांच्या वृध्दि दर मंद होता. याच अनूभवांनी एका नवीन विचारधारेला जन्म दिला ज्याला सामान्यत: 'वॉशिंग्टन सर्वानुमती च्या नावाने ओळखले जाते.

वॉशिंगग्टन सर्वानुमती :

१९८० च्या दशकापर्यंत एक नवीन रणनीती अस्तित्वात आली. हा काही एकदम नवीन विचार नव्हता, परंतु त्या जुन्या विचाराप्रमाणे होता जो नव्या विचाराच्या विफलतेनंतर दोषमुक्त मानला गेला होता. जेव्हा जगाने राज्य नियंत्रित अर्थव्यवस्थेच्या सीमांना समजले, बाजाराच्या बाजूत नवीन तर्क घडवले जायला लागले, अर्थात खाजगी क्षेत्राला व्यापक रूपाने प्रोत्साहित केले जाऊ लागले अनेक देश आपल्या अर्थव्यवस्थेला मुक्त अर्थव्यवस्थेकडे घेवून जाण्यासाठी प्रवृत्त झाले कारण अर्थव्यवस्थेत त्यांना आता राज्याचा न्यूनतम हस्तक्षेप हवा होता. समाजवादी आणि नियोजित अर्थव्यवस्था असलेल्या देशांना हे अपील केले जाऊ लागले की त्यांनी खाजगीकरण आणि उदारीकरणाची प्रक्रिया सुरू करावी आणि यासाठी राज्याचे स्वामीत्व असलेल्या कंपन्यांना खाजगी हातांना विकावे, त्याचबरोबर अर्थव्यवस्थेत सरकारी हस्तक्षेप एकदम समाप्त करावा. या देशांना हा

Impact Factor-8.575 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

December-2022

ISSUE No - (CCCLXXXI) 381-B

75th YEARS OF INDIAN INDEPENDENCE STATUS & GOALS

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive Editor
Dr. Archana S. Dahane
Principal
Officiating Principal
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

Editor
Dr. Anant A. Rindhe
Associate Professor & Head
Department of History
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

Aadhar International Publication

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

All rights reserved with the authors & publisher

Principal
Sri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner

Principal
Sri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner

Principal
Sri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College, Wadner

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.575, Issue NO, (CCCLXXXI.) 381 - B
ISSN : 2278-9308
December 2022

INDEX-B

No.	Title of the Paper / Authors' Name	Page No.
1	दहशतवाद एक आंतरराष्ट्रीय समस्या — प्रा. डॉ. अरुण मुकुंदराव शेळके	1
2	भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनामध्ये महाराष्ट्रातील स्त्रियांची भूमिका — डॉ. मनिष कान्हा चव्हाण	4
3	भारतीय लोकशाहीत न्यायव्यवस्थेची भूमिका — राजेश जगन्नाथ नंदनवरे	8
4	'भारतीय संविधानातील अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य : तरतूद आणि उपयुक्तता' — डॉ. भुजंग पाटील	12
5	भारतीय चित्रपट आणि लोकशाही — प्रा. कृष्णा कचरूजी मेश्राम	16
6	संगीत शिक्षा का वर्तमान स्वरूप — डॉ. राहूल एम. भोरे	24
7	स्वतंत्र भारत में संगीत अध्ययन — डॉ. श्वेता दीपक वेगड़	28
8	सामाजीक सुधारणा चळवळ — प्रा.प्रमोदिनी ज्ञा. खोरगडे (सातंगे)	32
9	महाराष्ट्राच्या विकासात मराठी भाषेचे योगदान — डॉ. सुनील काशिनाथ खामगळ	37
10	आदिवासी समाजात स्त्रियांचा दर्जा आणि आदिवासी स्त्रियांच्या सध्यस्थितीचे अध्ययन — डॉ. पदमानंद मनोहर तायडे	40
11	सेवाग्राम आश्रम आणि भारताची स्वातंत्र्यचळवळ — डॉ.सुनील बोरकर	46
12	भारतीय संविधान आणि मानव अधिकार — प्रा.डॉ.शहाणे रंजना प्रल्हादराव	51
13	या भारतात बंधुभाव नित्य वसु दे..... — प्रा. डॉ. अस्मिता नानोटी	54
14	सत्यशोधक समाज : एक सामाजिक परिवर्तनवादी लोक चळवळ — डॉ. जयश्री संजय सातोकर	59
15	भारतीय संविधान आणि मानवी हक्क — डॉ. नितेश आर. रामटेके	65
16	दशा और दिशा शिक्षा निती मे संगीत की भुमिका — प्रा. दिपक महादेव जामनिक	69
17	भारतातील आर्थिक सुधारणांची वाटचाल — डॉ. विठ्ठल घिनमिने	71
18	भारतीय राजकारणातील आव्हान – जात्त — डॉ. विनोद मारोतराव मुडे	76
19	स्वातंत्र्योत्तरकाळातील मराठी रंगभूमीचे स्वरूप — प्रा. भोजराज व्ही. बोदेले	80
20	विदर्भातील कृषीसमोरील समस्या व उपाययोजना – एक समिक्षण — डॉ. प्रशांत म. पुराणिक	84
21	वृध्द स्त्रियांच्या आरोग्यविषयक पोषणविषयक समस्या — प्रा. वनिता किसनराव बोदडे	88

Principal
Sai Baba Arts College, Washim

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) –8.575, Issue NO, (CCCLXXX.) 380 - B
ISSN : 2278-9308
December 2022

भारतीय राजकारणातील आव्हान - जात

डॉ. विनोद मारोतराव मुडे

सहयोगी प्राध्यापक – राज्यशास्त्र विभाग श्री साईबाबा लोक प्रबोधन कला महाविद्यालय, वडणेर.
तालुका- हिंगणघाट, जिल्हा- वर्धा. 442307

सारांश (Abstract) :

राजकारणात जात हा महत्त्वाचा घटक बनण्याची प्रक्रिया स्वातंत्र्योत्तर काळात सुरू झाली. सत्ता या घटकाचे आकलन झाल्यानंतर ती टिकविण्यासाठी ज्या काही लांड्या लबाड्यांना प्रारंभ झाला, त्यातून जात ही बलवान बनत गेली. त्यामुळे आज जातीच्या आधारावर मत बँका बनविणे त्याच आधारावर उमेदवार ठरविताना कोणत्याही राजकीय पक्षाला विधिनिषेध वाटत नाही. किंबहुना, जात या एकाच आधारावर निवडणुकीचे.राजकारण ठरते. पूर्वी जातीपेक्षा धर्म महत्त्वाचा होता; पण आता तो दुय्यम ठरला आहे. ही स्थिती केवळ राजकारणापुरतीच मर्यादित नाही, तर समाजकारण, अर्थकारणही तिने व्यापले आहे. प्रत्येक जातीने आपली संस्कृती निश्चित केली.

आपल्या लोकशाहीची सर्वात मोठी समस्या ही आहे की लोकशाहीत राजकारणाला व्यावसायिक रूप दिले जाते. ती अनैतिक बनते म्हणूनच तिचा कोणताही धर्म नाही.जनतेला भुलविण्यासाठी आपले राजकारणी लोक धर्मविहीनतेला धर्मनिरपेक्षता म्हणतात. देशातील जनतेला भावनिक आवाहन करून, त्याला जात, धर्मामध्ये अडकवले जाते. सर्वोच्च न्यायालयाने देखील यासंदर्भात महत्त्वपूर्ण निर्वाळा यापूर्वीच दिला आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने आपल्या या निर्णयात म्हटले होते की, जात, धर्म, भाषेच्या आधारावर मत मागता येणार नाही. सर्वोच्च न्यायालयाच्या या निर्णयाने भारतीय राजकारणाला एक वेगळे वळण देण्याचा प्रयत्न केला. मात्र या प्रयत्नांना म्हणावे तसे यश मिळताना दिसून येत नाही.या देशाला जातीव्यवस्थेचा, धर्माच्या गडद छायेचा मोठा इतिहास आहे. त्यामुळे जातव्यवस्था मोडीत काढण्यास अजून किती वेळ लागेल हे सांगता येत नाही.

बीज संज्ञा (Key-Words) :
भारतातील लोकशाही,राजकीय पक्ष, राजकारण, आणि जात (Cast)

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे (Objectives of Research Paper) :

1. भारतातील राजकीय पक्षांचे राजकारण आणि जात यांच्यातील संबंधाचे अध्ययन करणे.
2. भारतातील जातीय राजकारणामुळे लोकशाहीसमोरील निर्माण झालेल्या अडथळयांचा अभ्यास करणे.
3. भारतीय लोकशाहीप्रणित व्यवस्थेत विविध वर्गांच्या लोकांमध्ये समता, न्याय, व स्वातंत्र्याची भावना वृद्धिंगत करणे.

गृहीतके (Hypothesis) :

1. भारतातील राजकीय पक्षांच्या जातीय राजकारणामुळे लोकशाहीला बाधा निर्माण होत आहे.
2. भारतातील राजकीय पक्ष जातीय समीकरण लक्षात घेऊन नेतृत्वाची संधी देत असते.

प्रस्तावना (Introduction) :

भारतीय समाजात जातींना हजारो वर्षांची प्राचीन परंपरा लाभली आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात जातिप्रथांच्या प्रभावामुळे निर्माण झालेली बंधने झुगारून देण्यासाठी अनेक आंदोलने झाली. 'जात-पात' तोडण्याचेही आंदोलन झाले. व्यक्तीच्या सामाजिक जीवनातील आणि प्रामुख्याने सामाजिक संबंधांमधील जातीचाप्रभाव नष्ट करण्याच्या हेतूने अनेक समाजसुधारकांनी प्रयत्न केले. काहींनी या समाजकार्यासाठी आपले उभे आयुष्य खर्ची घातले. या सर्व प्रयत्नांमधून जातिप्रथांमध्ये काही महत्त्वपूर्ण असे बदल घडून येण्यास प्रारंभ झाला.जातीला जन्मतत्त्वाचा आधार आहे. स्वातंत्र्योत्तर काळात जातीमुळे निर्माण झालेली सामाजिक विषमता व असमानता नष्ट करण्याचे प्रयत्न अधिक जोमाने करण्यात आले. यासाठी काही कायदे करण्यात आले. तसेच समान संधीचा मूलभूत अधिकारही सर्व नागरिकांना संविधानाने मिळवून दिला. समता, स्वातंत्र्य, बंधूता या मूल्यांवर आधारित समाजरचना व लोकशाही व्यवस्था निर्माण करण्याचे ध्येय निश्चित करण्यात आले. या ध्येयाच्या प्राप्तीसाठीसर्व स्तरावर प्रयत्नही सुरू झाले. जातिप्रथांमध्ये बदल घडवून आणण्याची स्वातंत्र्यपूर्व काळातील प्रक्रिया स्वातंत्र्योत्तर काळात अधिक गतिमान झाली. हे सर्व मान्य केले तरी जाती अद्यापही नष्ट झाल्या नाहीत. म्हणून व्यक्तीच्या जन्मापासून जी चिकटते आणि मृत्यूनंतरही जी जात नाही तिला जात (Caste) असे म्हटले जाते. नजिकच्या भविष्यात जाती नष्ट होतील अशी कोणतीही चिन्हे दिसत नाहीत.

Principal
Sri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College,Wadner

Principal
Sri Saibaba Lok Prabodhan
Arts College,Wadner